

Boşanma Olgusu ve Boşanmaya Yönelik Düzenlemeler ve Politikaların Kadınlar Boyutunda Değerlendirilmesi

Divorce Case and Regulations and Policies Regarding Divorce Evaluation in the Dimension of Women

Semih SÜTÇÜ

Arş. Gör. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, Türkiye
semih.sutcu@erdogan.edu.tr Orcid : 0000-0002-6833-3464

Alındı: 20.05.2021 Kabul edildi: 01.06.2021 Yayınlandı: 29.06.2021

Özet

Boşanma, en temelde evlilik birliğinin hukuki olarak sonlandırılması olarak tanımlanmaktadır. Avrupa ve Amerika'da düşen evlenme oranlarının yanında toplumun en temel sorunlarından birisi de boşanmalar olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de de boşanma sayıları artış göstermekte ve boşanmaya bağlı yaşanan sorunlar çeşitlenmektedir. Boşanmanın aile ve toplum hayatında etkileri dikkate alındığında, boşanmadan en fazla olumsuz etkilenen grubun kadınlar olduğu görülmektedir. Boşanma hükümleri hukuk ve kanunla belirlenmesine rağmen, kadınların boşanma sonrası ekonomik ve psiko-sosyal açıdan özellikle desteklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kadınlar bağlamında boşanmaya ilişkin politika ve düzenlemeler önem taşımaktadır.

Abstract

Divorce is basically defined as the legal termination of the marriage union. In addition to the falling marriage rates in Europe and America, one of the most fundamental problems of society is considered to be divorce. In Turkey, the number of divorces is increasing and the problems related to divorce are diversifying. Considering the effects of divorce on family and social life, it is seen that the group most negatively affected by divorce is women. Although divorce provisions are determined by law and law, women especially need to be supported economically and psycho-socially after divorce. In this context, policies and regulations regarding divorce in the context of women are important.

Anahtar Kelimeler

Boşanma, Psikososyal Destek, Aile, Toplum

Keywords

Divorce, Psychosocial Support, Family, Society

Giriş

Evlilik farklı özelliklere sahip, bir kadın ve erkeğin nikah yoluyla bir araya gelerek hayatlarını birlikte devam ettirmek istemeleri ile oluşturulan bir kurumdur. Evlenmeye karar vermiş bireyler ömür boyu birlikte olacaklarını düşünerek karar almaktadır. Bir ömür boyu birliktelik düşüncesi ile yaşamlarını şekillendiren çiftler bu süreçte tutum ve davranışlarını eşlerinin istekleri doğrultusunda şekillendirme eğiliminde olabirler. Eşler arasındaki bu durum zaman içerisinde bir çatışma yaşanması için ortam hazırlayabilir. Yaşanan bu çatışmalar ve daha birçok sorun sonucunda evlilik ile başlayan aile kurumu, boşanma ile dağılabilmektedir. Bu çatışmaların nedenleri birçok farklı boyutta ele alınabilir. Boşanmayı tetikleyen bu çatışmalar temelde sosyo-ekonomik, kültürel ve eğitim boyutunda ele alınabileceği gibi, evli çiftlerin bireysel ve kişilik özellikleri boyutunda da ele alınabilir. Evlilik birliğinde ortaya çıkan bu çatışmaların ve sorunların birey, aile ve toplum düzeyinde çözüme kavuşturulamaması “boşanma” olgusunu ortaya çıkarabilir.

Türk Medeni kanununa göre boşanma, eşlerin hayatta olmasına karşın kanunda belirtilen öngörölmüş sebeplere dayanarak, eşlerden birinin veya ikisinin karar vermesi sonucunda açılan dava ve hakim karar sonucunda evlilik birliğine son verilmesi olarak tanımlanmaktadır (Hatemi ve Rona, 1993).

Günümüzde toplumsal yapı ve aile yapısında meydana gelen değişimlerle birlikte, kadının ev içi işlerinin ötesinde iş hayatına atılması, kadınlarda okullaşma ve eğitim seviyesindeki artış, geniş aile yapısının çekirdek aileye evrilmesi ve aile üzerine etki eden unsurların azalması ile kadının özgürleşmesi hızlanmıştır. Bu süreçte kadınlar geleneksel yapının ötesine geçmeye başlamış ve toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrılmaya başlamışlardır. Toplumsal cinsiyet rollerinde toplum tarafından kadına ve erkeğe yüklenen görevlerin de zamanla değişmesiyle boşanma oranlarında bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, son yıllarda evlilik oranları düşmekteyken boşanma oranları ise bir artış eğilimindedir (Landis, 1975; aktaran Beştepe ve ark, 2010).

Evlilik sürecinde eşlerin psiko-sosyal, fiziksel ve tinsel bazı sorunlar yaşaması olasıdır. Yaşanan bu sorunların üstesinden gelme konusunda kişiden kişiye farklılıklar olabildiği gibi, aileden aileye de farklılıklar olabilmektedir. Özellikle çiftlerin bir kısmı bu sorunları kolaylıkla ortadan kaldıracaklar, diğer bir kısmı ise iletişim problemleri ile birlikte evlilik çatışmaları yaşanabilmektedir (Christensen ve Shenk, 1990; aktaran Erok, 2013).

Aile içinde yaşanan çatışmalar farklı şekillerde çözüme kavuşturulabilir. Çatışmalar uzlaşma ve çözüme kavuşturma gibi ortadan kaldırılabilir olduğu gibi, bazı zamanlarda da boşanma ile son bulmaktadır. Boşanmanın hem hukuki hem de toplumsal birçok farklı nedeni vardır. Şendil ve Kızıldağ (2005), son zamanlarda boşanmaların en temel toplumsal nedenleri olarak eşler arasında karşılıklı beklentiye karşılayamama, aile ve ev içi iletişim sorunları ve kültürel farklılıkların olduğunu ifade etmektedirler. Çeşitli nedenlerle gerçekleşen boşanma süreci ve sonrasında erkek ve kadının ortak sorunları, yeni bir hayat düzeni oluşturmak ve boşanma sonrası ortaya çıkan zorluklarla baş etme olarak karşımıza çıkmaktadır. Boşanma sonrası kadının yaşadığı zorluklar erkeklere göre daha ağır ve zorlayıcı olmaktadır. Bu sorunlarla baş edebilmek için etkili problem çözme becerilerinin kazanılması, çözüm yollarının belirlenmesi ve belirlenen çözüm yollarından en uygun seçeneğin uygulanması gerekmektedir (Morgan, 1999).

Boşanma süreci ve sonrasında ortaya çıkan sorunlarla baş etme ve problem çözme becerilerinde cinsiyete dayalı bir farklılık olduğu birçok araştırma tarafından desteklenmiştir. Bu bağlamda kadınların problem çözme becerilerinin erkeklere göre düşük olmasının nedenleri, sosyo-kültürel yapı, eğitim, ekonomik durum, kadına yönelik toplumsal baskı ve toplumsal cinsiyet anlayışı gibi durumlar olarak gösterilebilir. (Erbay ve ark., 2015).

Evlilik ile kurulan aile birliğinin korunması hem çiftler hem de çocuklar için oldukça önemlidir. Aile birliğinin korunması, bireylerin sağlıklı bir aile yaşamı sürdürmesi tüm dünyada yazılı olarak hukuki bir sorumluluk olup aynı zamanda yazılı olmayan toplum kuralları ile desteklenen ve aksi durumda hukuki süreçte değerlendirilip gereği uygulanan, toplumsal süreçte ise yeni sosyal sorunlara neden olan ve/veya var olan sorunların bir parçası olan olgudur. Bu anlamda sağlıklı ailelerin oluşumu ve aile birliğinin devamı, sağlıklı toplumun oluşumunu desteklediğinden, sorunları önlemek ya da var olan sorunlara müdahale etmek amacıyla, zaman içinde tüm dünyada aile birliğine verilen önem artmış fakat bu duruma paralel olarak aile parçalanmalarında da artış görülmüştür.

Ailede yaşanan yapısal ve işlevsel bozukluklar, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına yansımaktadır. Ailenin parçalanması, boşanma, toplum için yeni bir olgu olmamakla birlikte boşanma oranının artmış olması ile toplumda kültürel, sosyal, ekonomik anlamda ciddi değişimler yaşanmaktadır. Ataerkil yapıdaki geniş aile yapısı, çekirdek aile yapısının ortaya çıkması ile dönüşmüş, boşanmanın artması ile parçalanmış aile, tek ebeveynli aile gibi kavramlar aile yapıları arasında yerini almıştır.

Boşanma ailenin yapısal ve işlevsel bozukluklarının giderilememesi durumunda yapılması gereken bir eylem olmakla birlikte boşanma sürecine gelinmeden önce aile üyelerinin sorunları gidermeye yönelik birtakım faaliyetlerde bulunması ve profesyonel bir müdahale ile bu süreci ele almaları gerekmektedir. Ülkemizde koruyucu ve önleyici hizmetlerin yetersizliği ve toplumun gerek başvuruda bulunacağı yerler anlamında gerekse yapılabilecekler anlamında farkındalığının düşük olması boşanmayı, çoğu zaman tüm sistemleri olumsuz etkileyen bir olgu haline getirmektedir.

Boşanmaya sebep olan birçok etmeden söz etmek mümkündür. Maddi yetersizlik, aile içi iletişim eksikliği, aldatma, şiddet gibi etmenler boşanmanın en görünür olan nedenleri arasında yer almaktadır. Her ne nedenle boşanma gerçekleşirse gerçekleşsin, şüphesiz aile parçalanması sadece aile üyelerini değil ailenin etkileşim halinde olduğu tüm sistemleri etkilemektedir. Boşanma sonrasında yaşanan etki genellikle olumsuz olup, özellikle aile üyelerinden olumsuz etkilenen en çok kadınlar ve çocuklar olmaktadır. Boşanma sürecine tanık olma, sonrasında yaşanan anne ve/veya baba yoksunluğu ve değişen yaşam koşulları ve düzen, çocukların sosyal ve psikolojik yönden sarsılmasına ve yaşamları boyunca onarılamayan, onarılması güç olan izler taşımalarına neden olmaktadır.

Boşanmanın neden olduğu sorunlar ve getirdiği zorluklar erkeklere oranla kadınları daha çok olumsuz etkilemektedir. Ülkemizde boşanmaya neden olan etmenler, boşanma kararı süreci, boşanma süreci ve sonrası, geleneksel yapının getirdiği zorluklar ile birleşerek kadınlar için yıpratıcı bir süreç haline gelmektedir. Kadınlar kültürel ve sosyal anlamda ötekileştirmeye maruz kalmakta ve psikolojik olarak bu süreçle baş etmede sorunlar yaşamaktadır. Özellikle kadınların boşanma sonrasında yaşadığı maddi yetersizlik yaşamlarını sürdürmelerinde kadınları yaşama karşı güçsüz bırakmaktadır. Psikolojik ve sosyal yönden örselenmiş olan kadın boşanma sonrası yaşadığı maddi yetersizlik ile birlikte kendini gerçekleştirememekte ve yaşanan sorunlar artarak devam etmektedir.

Dünya'da Boşanma Olgusu

Evlilik ilişkisi "insan yaşamındaki en önemli kişilerarası ilişkilerden biri" olarak tanımlanırken ve çoğu kişi için mutluluk ve doyum kaynağı iken, bazıları için birçok olumsuz sonucu beraberinde getirebilmektedir. Mutsuz bir evlilik ilişkisi ise bireylerin genel yaşam doyumlarını, genel mutluluklarını ve genel sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir (Hawkins, 2005). Evlilik ilişkisinden bireylerin olumsuz etkilenmesi ve evliliğin sorun üretmeye başlaması halinde bireyler evlilik birliğini sonlandırma kararı almaktadır.

Boşanma genel anlamda, karşılıklı sevgiye, güvene ve mutluluk beklentisine dayalı olan evlilik ilişkisinin yasal olarak sona ermesi olarak tanımlanmaktadır (Sucu, 2007). Alptekin (2011), boşanma olgusunu, hukuki bir temelde kurulmuş olan evlilik birliğinin yine hukuki bir temelde sona erdirilmesi yani erkek ile kadının, mahkeme kararı ile evliliklerini tamamen sonlandırması olarak ifade etmektedir.

Boşanma olgusu, her ne kadar insanlık tarihinin her döneminde görülse de, özellikle 18. yüzyıl Avrupa'nın batısında toplumun tüm kesimlerinde görülmeye başlamış ve yayılmaya başlamıştır. 18. yüzyıl yeni bir dünya düzeni ile birey, aile toplumda köklü değişikliklerin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Avrupa sanayileşme ile birlikte bilim, teknoloji ve kültürde değişim ve gelişim göstermenin yanında dini ve felsefi reform ve yeniliklerle din-toplum-devlet alanlarında da köklü değişim sürecini yaşamıştır. Avrupa'da toplumsal düzende yaşanan bu değişim süreci toplumu oluşturan temel kurumların bir dönüşüm sürecine girerek yeni normlar ve değerlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Modern döneme geçiş olan bu süreç, sosyal ve ekonomik olarak özgürleşmeyi beraberinde getirmiş ve bu özgürleşme özellikle evli çiftler arasında bağlılık duygusunun önemini yitirmesine sebep olmuştur. Evli çiftler arasındaki bu değişimler, eşler arasındaki güven duygusunun karşılıklı olarak kaybedilmesine ve toplumda birbirine güvenmeyen eşlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Eşler arasındaki güven duygusunda ortaya çıkan bu olumsuz durum evlilik ve aile kavramlarını da olumsuz etkilemiş ve boşanmaların hızla artması sonucunu ortaya çıkarmıştır. 18. Yüzyıldan günümüze kadar geçen süreçte bu eğilim hızlı bir artış göstermiş boşanma olgusu sıradanlaşmış ve alışılabilir bir hal almıştır (Akgül Sarpkaya, 2012).

Ülkemizde ailenin toplumun temeli ve vazgeçilmez olduğu düşüncesini benimseyen muhafazakar kesimler boşanmanın neticesinde meydana gelebilecek olumsuz durumlar, çocuğun psiko-sosyal durumu, sosyo ekonomik durum ve tarafların olumsuz psiko-sosyal etkilenmelerini ön planda tutarak boşanma olgusunu eleştirmişlerdir. Boşanma üzerine yapılan araştırmalar, boşanan kadın ve erkeklerin önemli psiko-sosyal ve ekonomik sorunlar yaşadıklarını ve bu sorunlarla baş etme konusunda yetersiz kaldıklarını göstermiştir. Bu bağlamda boşanma olgusunun çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Boşanma hukuki, sosyal ve bireysel yönlerin ötesinde çiftlerin yaşamlarını olumsuz etkileyen birçok sorunun ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Dünyada yapılan araştırmaların çoğu, boşanan kadın ve erkeklerin sosyal uyum konusunda sorun yaşadıklarını desteklemektedir. Bohannon (1970), boşanmış kişilerin yeni bir hayat düzenini oluşturmada zorlandıklarını hatta yeniden evlenmek için girişimlerinde başarı oranlarının oldukça düşük olduğunu ifade etmektedir.

Boşanma konusunda yapılan araştırmalarda boşanma oranlarının cinsiyet, yaş, evlenme yaşı ve sosyal çevreye göre farklılık gösterdiği belirtilmektedir. Ayrıca hukukta belirtilen temel boşanma nedenlerinin yanında, aile içi iletişim, anlaşmazlık, farklı kişilik özellikleri ve uyumsuzluk gibi konularda boşanma nedenleri arasında gösterilmektedir. Boşanma olgusu kadınlar üzerinde daha fazla olumsuz bir etkiye sahiptir. Akgül Sarpkaya (2012), boşanmış kadınların yaşadıkları sorunların sadece bireysel boyutta ruhsal sorunlar olarak ifade edilmesinin ötesinde kadınların sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda büyük sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmektedir.

Boşanma kültürel ve dini anlamda bakıldığında, toplum tarafından karşı olunan, birey, toplum için zararlı, Tanrı'nın ise karşı olduğu bir olay olarak görülmektedir (Şen, 2013). Bu söylem yıllar öncesinde daha katı bir görüş olarak toplumda yaygın olarak görülse de, günümüzde halen bu kültürel inanışın mevcut olduğu bilinmekte ve özellikle kadınlar için daha hissedilir bir toplum tepkisi olarak var olmaya devam etmektedir.

Gelişmiş ve batı toplumlarında önemli sosyal sorunların ortaya çıkmasında aile kurumu ve temel toplumsal değerlerin göz ardı edilmesi ve zamanla önemini yitirmesi asıl etkidir. Geleneksel toplumdan sanayi toplumu ve ötesine geçilme sürecinde aile kurumu hızlı bir deformasyona ve çöküntüye uğramıştır. Aile bağlarının zayıflamasına sebep olan bu deformasyon ekonomik,

sosyal ve psikolojik birçok etmenle birleşince boşanmaları beraberinde getirmiştir (Şimşek, 1995).

Boşanma iki kişi arasında gerçekleşen mikro düzey bir durum olarak düşünülmektedir. Ancak boşanma aile yapısını ve dolaylı olarak toplumu değiştiren bir olgudur. Boşanma olgusu mikro düzeyde kişiler üzerinde psiko-sosyal ve ekonomik bazı yükler getirdiği gibi, devlete ve devletin kurumları olan sosyal hizmet kurumlarına da büyük ölçüde yükler getirmektedir. Bu bağlamda boşanma, ailenin değişim ve dönüşümü ile ilgili beklentiler devlet politika ve planlarında dikkate alınmaktadır. Avrupa ülkelerinde aile olgusunun önemini yitirmesi ve toplumsal anlamda aile birliğinin zayıflaması sonucu aile politikaları birincil alanlardan birisi olmuştur.

Eurostat(Avrupa İstatistik Ofisi) (2015) tarafından yayınlanan ve dünya ülkelerinin yıllara göre evlenme ve boşanma istatistiklerine baktığımızda; 2015 verilerinde 28 AB ülkesinde son on yılda evlenme oranları düşerken, boşanma oranları artış göstermiştir. 2011 yılında 2.1 milyon evlilik ve 986 bin boşanma gerçekleşmiştir. Eurostat (2019) bütün Avrupa Birliği ülkeleri 2016 verilerine göre ise 2.2 milyon evlenme sayısına karşılık 1 milyon boşanma gerçekleşmiştir.

Eurostat verilerine göre bazı ülkelerde ve Türkiye’de boşanma oranlarına bakıldığında, ülkemizin diğer ülkelere kıyasla boşanmada düşük orana sahip ülkelerden biri olduğu görülmektedir. 2013 yılında Avrupa Birliği ülkelerinde kaba boşanma oranı binde 2 iken Türkiye’de kaba boşanma oranının binde 1.6 olması dikkat çekicidir. 2003 yılında Türkiye kaba boşanma oranı binde 1.3 iken 10 yılda 0.3 artış göstermiştir. Bu oran artışı ülkede boşanmanın ne kadar hızlandığını göstermektedir. Ayrıca Avrupa İstatistik Ofisi 2019 yılında yayınladığı raporda 1965 yılından 2016 yılına kadar Avrupa Birliği ülkelerinde kaba evlenme oranının 7.8’den 4.4’ e düşerken kaba boşanma oranlarının 0.8’den 1.9’a çıkarak ikiye katlandığını belirtmiştir. 2013 yılı verilerine göre Türkiye’deki kaba boşanma oranı 2016 verilerine göre değişiklik göstermemiştir. 2017 yılı verilerine göre Avrupa’da en yüksek boşanma oranına sahip ülkeler ise, Letonya (binde 3.1), Litvanya (binde 3.0), Danimarka (binde 2.6) ve Estonya (binde 2.5)’dir (Eurostat, 2015, 2019).

Gelişmiş ülkelerde bireyselleşme eğilimleri, artan refah, aşırı tüketim, eşlerin ekonomik bağımsızlığı gibi faktörlerin etkisiyle evliliklerin boşanma ile sonuçlandığı göz önüne alındığında, boşanmanın ülkemizde de giderek artan bir sorun haline gelmesini önlemek için boşanmaya yol açan temel nedenler, bu nedenleri etkileyen temel faktörler dünya örneklerinden işlenerek incelenmeli ve çözüm yolları aranmalıdır (Demirkan ve ark., 2009).

Türkiye’de Boşanma Olgusu

Dünyada boşanma oranları arttığı gibi Türkiye’de de boşanma oranları her geçen gün artmaktadır. Türkiye’de boşanma olgusu; kültürel yapıda yaşanan kırılmalar, hızla kentleşmenin yaşanması ve nüfusun kentlerde toplanması, kentleşme ile birlikte tüketim kültürünün değişmesi, tüketim kültürünün getirisini toplum bireylerinin aile birliğinden beklentilerinin farklılaşması, aile içi rol ve sorumluluklarda yaşanan değişimler, yaygın aile yapısının dönüşmesi ve çeşitlenmesi gibi durumlarla son 20 yıldır önemli bir sosyal sorun olarak değerlendirilmektedir.

Son yıllarda Türkiye’de yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler, iletişim teknolojilerinin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlığı, bireylerin artarak kitle iletişim araçları aracılığıyla sosyalleşmesini beraberinde getirmektedir. Kitle iletişim araçları üzerinden sosyalleşme aile içi iletişimi aksattığı gibi çoğu zaman iletişimin bozulmasına ve aile içi çatışmanın yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum aile birliğinin sarsılmasına ve bozulmasına da sebebiyet verebilmektedir.

Türkiye Aile Yapısı Araştırması’nın (2014) Türkiye boşanma düzeyi araştırmasında 2006-2011 yılları arası verileri incelendiğinde, boşanmış bireylerin beş yıllık süre içinde yaklaşık %7’lik bir

artış göstererek %1,5'ten %2,2'ye yükseldiği görülmektedir. Ayrıca 18 yaş üzeri nüfusun resmi boşanma işlemleri gerçekleştirilmemiş olup bireylerin %6'sı eşlerinden ayrı yaşamaktadır. Türkiye Aile Yapısı Araştırması yaptığı bu çalışmada ayrı yaşayanların bir kısmının da boşanacağı öngörüsünde bulunup, Türkiye'de boşanmanın giderek artmakta olduğu kanaatine varmaktadır. Aynı çalışmanın bir diğer bulgusunda kentsel ve kırsal bölgelerde boşanma oranının değiştiği bulgusu görülmektedir. Bu bulguya göre kırsal bölgelerde boşanma oranının düşük olduğu, kentsel bölgelerde ise boşanma oranının yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'de hızlı kentselleşme, kent yaşamının getirdiği karmaşa, kültür ve yaşam koşulları gibi etmenler boşanma oranının artmasına neden olmaktadır.

TÜİK (2020) 2001-2019 yılları arası evlenme ve boşanma istatistikleri incelendiğinde (Tablo 1), bazı yıllar arasında boşanma hızında farklılıklar görülse de boşanmanın hızla artarak devam ettiği anlaşılmaktadır. Yıllara göre boşanma sayısına bakıldığında, 2001-2005 yılları arasında inişli çıkışlı bir seyir izlerken, 2006 yılından itibaren giderek artan bir eğilim içinde olduğu anlaşılmaktadır. 2009 yılından itibaren kaba boşanma hızına bakıldığında 2015 yılına kadar sürekli bir artışın olduğu ve sonrasında bir dalgalanma ile birlikte tekrardan artış eğilimi gösterdiği görülmektedir. Boşanma oranlarının yanında 2009 yılına kadar sürekli bir artış eğilimi gösteren kaba evlenme hızının ise son on yılda hızlı bir düşüş gösterdiği Türkiye'de aile olgusunda köklü değişikliklerin ortaya çıktığını göstermektedir. 2001-2019 yılları arasında hem erkek hem de kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşları da yükseldi. Erkeklerde ortalama ilk evlenme yaşı 26'dan 27.9'a kadınlarda ise 22.7 den 25'e yükseldi. Boşanma olgusunun büyük bir toplumsal sorun olarak ele alındığı ülkemizde evlenememe ve geç evlenme de ilerleyen zamanlarda bir sorun olarak ele alınabilir.

Tablo 1. Evlenme ve Boşanma İstatistikleri

Yıl	Evlenme sayısı	Kaba evlenme hızı	Boşanma sayısı	Kaba boşanma hızı
2001	544 322	8,36	91 994	1,41
2002	510 155	7,73	95 323	1,44
2003	565 468	8,46	92 637	1,39
2004	615 357	9,09	91 022	1,34
2005	641 241	9,35	95 895	1,40
2006	636 121	9,17	93 489	1,35
2007	638 311	9,09	94 219	1,34
2008	641 973	9,03	99 663	1,40
2009	591 742	8,21	114 162	1,58
2010	582 715	7,98	118 568	1,62
2011	592 775	8,02	120 117	1,62
2012	603 751	8,03	123 325	1,64

2013	600 138	7,89	125 305	1,65
2014	599 704	7,80	130 913	1,70
2015	602 982	7,71	131 830	1,69
2016	594 493	7,50	126 164	1,59
2017	569 459	7,09	128 411	1,60
2018	554 389	6,81	143 573	1,76
2019	541 424	6,56	155 047	1,88

(Kaynak: TÜİK, 2015b, TÜİK, 2020)

Doğan (1998), Türkiye’de 1930 yılından 1990 yılına kadar nüfusun yaklaşık 4 kat arttığını, bunun yanında boşanmanın ise bu yıllar arasında 12 kat arttığını ifade etmektedir. Bu çalışmada boşanmanın giderek arttığı belirtilmekte ve boşanmaya neden olan etmenler ise sırasıyla eşler arası şiddetli geçimsizlik, şehirleşme, kadının iş gücüne aktif olarak katılımı ve ekonomik bağımsızlığına kavuşması, geleneklerin aşınması ve insanların daha bireysel ve bağımsız düşünmeleri olarak sıralanmaktadır. Bu bulgular ışığında günümüzde halen boşanmanın giderek arttığı sonuçlarının araştırmalar tarafından ortaya konulduğu düşünülürse, toplum yapısında yaşanan ekonomik, sosyal, teknolojik, siyasal, kültürel değişimler yaşandıkça, toplum bireyleri ve toplum yapısı her dönemde değişmeye ve dönüşmeye devam edecektir. Toplum yapısında değişim ve dönüşümün yaşanması kaçınılmaz ise, yeni oluşacak toplum koşullarının düzenlenmesinin sağlanması, yapılacak olan araştırmalar ve geçmiş deneyimlerin analizi ile bir araya getirilerek olası sorunlara karşı alınacak olan önlemler ile çözümlenebilecektir.

Boşanma Nedenleri ve Sonuçları

Türkiye’de boşanmanın giderek artış göstermesi toplumda yaşanan bazı çözümlere ve kırılmalara işaret etmektedir. Aile içinde gelişen, değişen, dönüşen birey aynı zamanda yaşanan olayların, bireylerin etkileşim halinde olduğu sistemlerin etkisi ile ailenin de dönüşümünü, belli aşamalardan geçişini ve döngüsünü beraberinde getirmektedir. Aile, kuruluşundan aile üyelerinin kaybına kadar çeşitli yaşam döngülerinden geçmektedir.

Evlilik ve aile kurma süreci düşünülenin aksine dinamik bir süreçtir. İşmen Gazioğlu (2011), bu süreci “aile yaşam döngüsü” ve “ailenin gelişimsel aşamaları” kavramları ile tanımlamaktadır. Carr (2000), aile sistemini tanımlarken doğum, çevresel uyum, büyüme, evlenme ve ölüm evrelerinden bahsetmektedir. Her bir döngü ve basamakta ailenin belli rol ve sorumlulukları olduğu gibi, aksi durumda her bir döneme özgü kriz durumları ile de karşılaşmak kaçınılmazdır. Aile yaşam döngüsü aşamalarında belirlenen rol ve sorumlulukları aile üyeleri yerine getirmekle yükümlüdür. Ersevim (2008), ideal bir ailenin yerine getirmesi beklenen rol ve sorumlulukları ise aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

Aile, üyelerinin fiziksel, ruhsal ve duygusal gereksinimlerini sağlar.

Aile, sağlıklı bir iletişim ortamı sağlar.

Aile, üyelerine bakım güvence ve cesaret sağlar.

Aile, üyelerine gerek aile içinde gerekse dışında yani toplumda büyüme ve gelişme sağlar.

Aile, üyelerine çevre ile uyumlu ve yapıcı ilişkilerde bulunması için temel sağlar.

Aile, üyelerine gerektiğinde kendi kendine büyüme ve sorunlarla başa çıkabilme yetisi kazandırır.

Aile, üyelerin kendilerine saygı, bağımlılık ve sadakat sağlar.

Aile, üyelerinin duygusal arzularının tatminini sağlar (ait olmak gibi).

Aile, üyelerinin beslenme ve bakım, yaşam için önemli olan ekonomik koşulları kesintisiz sağlar.

Çocukların korunmasını, yetiştirilmesini ve eğitilmesini sağlar.

Politik, dini ve ritüalistik olguların devamını sağlar.

Ailenin yerine getirmesi beklenen sorumlulukların gerçekleşmemesi durumunda olası kriz durumları ortaya çıkabilmektedir. Ailenin yaşadığı bu kriz durumlarından biri de boşanmadır. Boşanma her aile üyesi için aynı anlamı ifade etmemektedir. “Boşanma evliliklerini iyi olarak değerlendirenler için bir kriz, evliliklerini kötü olarak görenler için ise yeni bir yaşam düzeni kurma fırsatıdır” (Kalmijn and Monden, 2006’dan akt. Aydın ve Baran, 2010). Her iki durumda da aile içi sorun ve çatışmalar ve sonunda boşanmanın yaşanmasının en önemli ve en temelde nedeni, ailenin işlevlerinin aile yaşam döngüsü içinde aile üyeleri tarafından yerine getirilememesi durumudur.

Aile yaşam döngüsünde aşamaların gerçekleştirilememesi durumunda boşanan aileler için aile yaşam döngüsünün boşanma sürecindeki aşamaları gerçekleşmektedir. Her bir aşamada yaşanan dönüşümde yaşanan duygusal bir süreç ve olası gelişimsel sorunlar söz konusudur (Carter ve McGoldrick, 1999). Çizelge 2’de boşanan aileler için aile yaşam döngüsü aşamaları ve her bir aşamada yaşanan dönüşümler ile birlikte duygusal süreç ve gelişimsel sorunlar yer almaktadır.

Tablo 2. Boşanan Aileler İçin Aile Yaşam Döngüsü Aşamaları

Aşama		Dönüşümün Duygusal Süreci: Davranış Ön Koşulu	Gelişimsel Sorun
Boşanma	Boşanma Kararı	İlişkiye devam etmek için evlilikteki gerginliği çözebilme yetersizliğini kabullenme	Evliliğin başarısız olmasında kişinin kendi rolünü kabul etmesi
	Sistemin dağılmasını planlamak	Sistemin tüm parçaları için uygulanabilir düzenlemeleri desteklemek	Velayet, ziyaret ve finans konularında işbirliği içinde çalışmak Boşanma ile ilgili geniş aileyi yönetmek

	Ayrılma	Ortak ebeveynler olarak ilişkinin devamı ve çocukların finansal olarak desteklenmesi için birlikte hareket etmeye devam etme isteği Eşe bağlılığın çözümü için çalışmak	Bozulmamış ailenin kaybı için yas tutmak Çocuk-ebeveyn ve evlilik ilişkisinin yeniden düzenlenmesi ve finanse edilmesi; ayrı yaşamaya uyum sağlamak Geniş aile ile ilişkilerin yeniden düzenlenmesi; eşin geniş ailesi ile bağlantı halinde kalmak
	Boşanma	Boşanmanın duygusal süreciyle daha çok meşgul olmak; acı, öfke ve suçluluk gibi duygularla başa çıkma	Bozulmamış ailenin kaybı için yas tutma; yeniden bir araya gelme fantezilerinden kurtulmak Evlilikten dolayı sahip olunan umutların, hayallerin ve beklentilerin geri alınması Geniş ailelerle bağlantı halinde kalma
Boşanma Sonrası Aile	Tek Ebeveyn (velayeti almış ebeveyn)	Finansal sorumluluklarını devam ettirme isteğinde olmak, eski eş ile ebeveynlik açısından bağlantıda kalmak ve çocuğun eski eş veya onun ailesi ile bağlantıda kalmasını desteklemek	Eski eş ve ailesi için esnek ziyaret zamanları ayarlamak Kendi finansal kaynaklarını yeniden inşa etmek Kendi sosyal ağlarını yeniden düzenlemek
	Tek Ebeveyn (velayeti almamış olan)	Finansal sorumluluklarını devam ettirme isteğinde olmak, eski eş ile ebeveynlik açısından bağlantıda kalmak ve velayeti alan ebeveynin çocuk ile olan ilişkisini desteklemek	Etkili ebeveynliğe devam etmenin yollarını bulmak Eski eş ve çocuklara karşı finansal sorumluluklarını sürdürmek Kendi sosyal ağlarının yeniden oluşturulması

Boşanma süresince ve boşanma sonrasındaki ailenin duygusal sürecinde yaşanan değişim ve dönüşüm belli durumlarda kriz durumu haline gelebilmekte ve özellikle bu noktalarda aile üyeleri gerginlik yaşayabilmektedir. Boşanma sürecinde ve boşanma sonrasındaki duygusal süreç kavramı; tüm değişim noktalarında en üst duygusal gerginlik noktalarına çıkan bir roller coaster grafiği şeklinde görselleştirilebilmektedir. Bu gerginlik noktaları ise aşağıdaki gibidir (Carter ve McGoldrick, 1999):

- Ayrılma veya boşanma kararı verildiğinde,
- Bu karar aile ve arkadaşlara açıklandığında,
- Para ve velayet/ziyaret düzenlemeleri tartışıldığında,
- Fiziksel ayrılma gerçekleştiğinde,
- Yasal boşanma gerçekleştiğinde,
- Eşler veya eski eşler çocuklar veya para için bağlantı kurduğunda,
- Her bir çocuk mezun olduğunda, evlendiğinde, çocukları olduğunda veya hastalandığında,
- Her bir eş tekrar evlendiğinde, taşındığında, hastalandığında veya öldüğünde.

Türk Medeni Kanunu, boşanma nedenlerini altı grupta toplamaktadır. Özel boşanma nedenleri; “zina yapmak, hayata kast etmek, pek kötü ve onur kırıcı muamele yapmak, suç işlemek ve haysiyetsiz hayat sürdürmek, terk ve akıl hastalığına sahip olmak” olarak Türk Medeni Kanunu’nun 161-165. maddelerinde sıralanmaktadır. Genel boşanma nedenleri ise, “evlilik birliğinin sarsılması veya ortak yaşamın yeniden kurulamaması” olarak Medeni Kanunun 166. Maddesinde yer almaktadır (Şen, 2015).

Hortaçsu (1991a), boşanmaya neden olan birçok etmenin olabileceğini ifade etmekte ve boşanmaya en çok neden olan etmenleri ise şu şekilde sıralamaktadır:

- aile içi şiddet,
- cinsel sorunlar,
- aldatma,
- ailelerin aşırı müdahalesi,
- çocuk olmaması,
- erken yaş evlilikleri,
- aile baskısı ile evlenme,
- psikiyatrik sorunlar,
- madde kullanımı ve bağımlılığı.

Boşanma nedenlerine yönelik yapılan araştırmalarda sosyo-ekonomik düzeyler arasında boşanma nedenlerinin farklılaştığı ifade edilmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalarda sosyo-

ekonomik anlamda daha yüksek bir düzeye sahip olan kişiler boşanma nedeni olarak; iletişim sorunları, ilgiye göre uyumsuzlukları, anlaşmazlığı, buna karşılık sosyo- ekonomik düzeyi düşük bireyler ise; daha çok fiziksel veya duygusal istismarı, ev ve aile hayatındaki dengesiz sorumluluk paylaşımı, ekonomik sorunları, eşin alkol ve kumar gibi zararlı alışkanlıkları gibi durumları boşanma nedeni olarak belirtmektedir (Kitson'dan aktaran Uçan, 2006).

Bu nedenlerin yanında toplumsal yapıdaki değişim ve maddi yetersizlikler boşanmaya neden olan etmenlerdendir (Coontz, 2006). Bu etmenlerin yanında eşler arasında yaşanan anlaşmazlık, iletişim eksikliği, eşlerin karşılıklı olarak birbirlerinin beklentilerini karşılayamaması, kültürel farklılıklar gibi etmenler de büyük ölçüde boşanmaya etki etmektedir (Şendil ve Kızıldağ, 2005). Aile içi iletişimin niteliği aile içi çatışmanın önlenmesinde önemli role sahiptir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan Boşanma Nedenleri Araştırması'na (2009) göre genel olarak boşanma nedenleri, evliliğin başlangıç aşamasında ailenin evlenilecek kişiyi onaylamaması, evli bireylerin ailelerinde boşanma olayının yaşanması, evlenen çiftlerin uyumlu ilişki kuramaması, evlilik öncesinde eşte istenmeyen özelliklerin evlenince değişeceğine inanması, evlilik ilişkilerinde çiftlerin ailelerinin baskıya varan müdahalelerinin olduğunun saptanması olarak sıralanmaktadır.

Tablo 3. Boşanma nedenleri

2011 Yılı Boşanma Nedenleri									
Yıl	Toplam	Zina	Canan ve Fena Muamele	Cürüm ve Haysiyetsizlik	Terk	Akıl Hastalığı	Geçimsizlik	Diğer	Bilinmeyen
2002	95323	64	12	21	275	24	89939	454	4534
2005	95895	67	36	39	257	45	91989	539	2923
2008	99663	73	37	24	258	37	94567	882	3785
2011	120117	85	35	35	288	58	116153	957	2506

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2002-2011

Türkiye boşanma istatistiklerinde boşanma hızı kadar, boşanmaya neden olan nedenler de dikkat çekmektedir. TÜİK'in 2011 yılı verilerine göre (Çizelge 2), 116,153 kişi şiddetli geçimsizlik nedeniyle boşanmıştır. 2002-2011 yılları arasında boşanma nedeni istatistikleri incelendiğinde, şiddetli geçimsizlik nedeniyle boşanan bireylerin sayısı sürekli artış göstermektedir. Şiddetli geçimsizlik nedeniyle boşanma gerekçesi genel bir kavram olup, birçok nedeni içinde barındırabilir. Bu anlamda genel bir kavramın kullanılıyor olması Türkiye'de boşanma

nedenlerini spesifik olarak açıklamaya yeterli olmamaktadır. Nitekim TÜİK'in yaptığı araştırmada diğer sebeplerle ve nedeni bilinmeyen sebeplerle boşanma kararı alan bireylerin sayısının yüksek olması dikkat çekmektedir. Araştırmada bir diğer dikkat çeken veri ise cana kast ve pek fena muamele nedeniyle boşananların sayısının düşük olmasıdır. Günümüzde çok sık periyotlarda karşılaşılan kadına şiddet ve cana kast olayları ile istatistikte yer alan veriler bu anlamda paralellik göstermediği söylenebilir.

Doğan (1998), boşanma nedenleri arasında en büyük payı "şiddetli geçimsizlik" olarak ifade etmektedir. Şentürk (2008), toplumsal değişimler üzerinden kadınların bireyselleşmesi ve özgürleşmesi ile iş hayatında aktif rol almalarının boşanmaların hızlı artmasında etkili olduğunu ifade etmektedir. Demirkan ve arkadaşları (2009) da benzer bir şekilde hızlı toplumsal ve kültürel değişimlerin aile üzerinde etkileri üzerinde durmuş, bu değişimlerin aile içinde çözümlenemeyen sorunları ortaya çıkardığı ve çözümsüz kalan sorunlar neticesinde de boşanmaların olduğunu ifade etmektedir.

Boşanmanın tüm dünyada ve Türkiye'de giderek artmasının ve yaygınlaşmasının nedenleri kadının iş yaşamına aktif katılımı, evlilik ile mülkiyetin kuşaktan kuşağa aktarılması düşüncesinin azalması, genel refahtaki artış ile birlikte evliliğin daha az ekonomik bir ortaklık olarak görülmesi gibi etmenler olarak söylenebilir. Bu nedenler kısmen yaşanan bu gelişmelerin sonucu olarak boşanma ile ilgili tabuların süreç içerisinde yıkılmasına neden olmuştur (Aydın ve Baran, 2010). Bu anlamda zamanla boşanmanın artması ve yaygınlaşması temelde boşanmaya ilişkin toplumların tabularının kırılması olarak da görülebilir. Aktaş Akoğlu ve Küçükkaragöz (2018) boşanma nedenlerine yönelik yaptığı araştırmada kadın ve erkeklerin boşanma nedenlerinin farklılaştığını belirtmektedir. Erkeklerin boşanma nedeni olarak en çok akrabaların evlilik ve aile hayatlarına müdahale etmesi, fikir uyuşmazlığı ve anlaşmazlığını, kadınların ise boşanma nedeni olarak daha çok aile içi şiddet, sorumsuzluk ve geçimsizliği ifade ettiklerini belirtmektedir.

Son yıllarda tüm dünyada ve özellikle batı ülkelerinde evlenme oranlarında düşme yaşanırken, boşanma ve nikâhsız birliktelik yaşayan çiftlerin sayısında artış görülmektedir. Evlilik ve aile kurumuna yönelik değişmekte olan bu tutum boşanmaların artmasında etkili olmaktadır (Thornton, 1991 aktaran Aydın 2009). Buna göre boşanma riskini artıran en büyük faktör, nikâhsız birliktelik yaşamada görülen artış değil, toplum bireylerinde evlilik yoluyla kurulan birlikteliğe karşı gelişen yeni bakış açısıdır.

Boşanmaya ilişkin toplumsal algının değişmesi ise boşanmanın kültürel, dinsel ve toplumsal anlamından çıkarak bireyler için yasal bir hak olarak değerlendirilmesini sağlamıştır. Boşanmanın yasal bir hak olarak değerlendirilmesi ve toplumda da bu anlam bağlamında ele alınması toplum üyelerinden en çok kadının eşitliğine katkıda bulunmuştur. Boşanma özellikle toplum üyeleri içinde en çok kadınlar için bir dezavantaj olarak görülmektedir. Yasal düzenlemeler ile birlikte ekonomik anlamda boşanma ile birlikte gelen mali eşitlik, boşanmada toplumsal cinsiyet ayrımını ortadan kaldırmış ve sadece toplumun değil kadınların da boşanmaya ilişkin bakışını değiştirmiştir. Boşanma sosyal bir sorun olmanın dışında bir başka açıdan bakıldığında kadın erkek eşitliğine de dolaylı katkıda bulunmuş ve bireyleri kararlarında özgürleştirmiştir. Bu özgürleşme özellikle ataerkil yapının yaygın olduğu kültürel ve dinsel düşüncenin baskın olduğu toplumlarda yaşanmaktadır.

Toplumsal yapıda yaşanan değişiklikler, üretim araçları ve kitle iletişim araçları ile birlikte gelen yeni yaşam tarzları sosyal hayatta büyük bir dönüşüme yol açmıştır. Sosyal hayatta ve aile hayatında kadının daha ön planda olduğu bir döneme geçiş yaşanmıştır. Bu süreçte toplumda ve ailede kadına yüklenen anlamda da bir dönüşüm gerçekleşmiş; erkek egemen ve eril bir aile yapısının yerine eşitlikçi ve karşılıklı sevgi ve bağlılık ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda evlilik ilişkilerinde bireylerin beklentileri daha çok niteliksel anlamda artış göstermiştir. Evlilik birlikteliğinde ilişkinin niteliğinin eşleri tatmin etmemesi durumunda boşanmalar daha çok gündeme gelmiştir. Bu dönemde çocuklu ailelerin boşanmasının önünde bir engel olarak

görülen çocukların da evliliğin sürdürülmesinde tek başına yeterli olmadığı anlaşılmıştır (Karney and Bradbury, 1995; Furstenberg, 1996). Toplumda yaşanan bu dönüşüm aile üyelerinden önemli ölçüde kadının durumu ve haklarını etkilemiştir.

Boşanma sonrası tüm aile üyeleri olumsuz etkilenirken özellikle bu süreçte çocukların daha çok olumsuz etkilendiği görülmektedir. Her iki ebeveyn yeni bir sürece uyum sağlama çabasında ve zorluklarla baş etme yollarını aramakta iken, çocuğa da aynı zamanda tutarlı tutum ve davranış sergilemek zorundadır. Bu durum her iki tarafın çoğu zaman sağlayamadığı bir durum olup, çocuk için boşanma süreci genellikle çatışma içinde geçmektedir. Öngider (2013), %80 oranında çocukların velayetinin annede olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda zorluklarla baş etmede olan kadın gerekli ilgiyi çocuğuna da göstermekte yetersiz olabilmektedir. Bu arada çocuğun, velayeti olmayan diğer ebeveyn ile niceliksel ve niteliksel anlamda zaman geçirmesi düşücektir. Her iki ebeveyn ile sağlıklı iletişim gelişmemesi durumunda, boşanmanın çocuk üzerinde kısa ve uzun süreli etkileri meydana gelmektedir. Boşanmanın çocuk üzerinde kısa süreli görülen etkileri genellikle depresif duygu durum ve içe çekilme olarak kendini göstermektedir. Boşanmanın çocuklar üzerindeki uzun süreli etkilerine bakıldığında, çocukların yetişkinliklerinde daha çok psikolojik sorunlara sahip oldukları, kendi evliliklerinde sorun yaşadıkları ve boşandıkları, insan ilişkilerinde sorunlarla karşılaştıkları, eğitim düzeylerinin düşük olduğu ve işsizlik oranlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Boşanma Sonrası Kadının Durumu

Toplumda evlenme olgusu öncesi ve sonrası olan bir süreç olduğu gibi, boşanma olgusu da bir süreçtir. Boşanmayı düşünmek, boşanma kararı almak ve boşanmayı gerçekleştirmek sıralı bir süreçtir. Boşanma hangi nedene bağlı gerçekleşirse gerçekleşsin boşanma sonrası yaşanan bir süreç de vardır. Boşanma sonrası yaşanan süreçte kadın ve erkeğin yaşadıkları sorunlar farklılık gösterse de kadınların boşanma sonrası yaşadıkları sorunlar daha fazla çeşitlilik göstermektedir.

Boşanmanın tam olarak gerçekleştiği hukuki süreçten sonra, kadın, erkek ve çocuklar bu süreçten olumsuz etkilenmektedirler. Aile içi krizlerinde olduğu gibi boşanmada da tüm aile üyelerinin bu durumdan olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda boşanma, aile üyelerini psikolojik, ekonomik ve sosyal açıdan farklı düzeylerde etkilemektedir. Boşanma her iki cinsiyet bağlamında gelecek planları içinde yer almayan bir olgu olmasından kadın ve erkeğin yaşantılarında var olan dengeyi bozmaktadır. Boşanma ile ilgili yapılan araştırmalarda genellikle kadınların durumu ile ilgili araştırma konularına ağırlık verilmiştir. Özellikle Türkiye’de yapılan araştırmalarda geleneksel toplum ve ataerkil aile yapısının hala fazlasıyla etkisini gösterdiği gerçeği ile kadınların boşanma ve sonrasında olumsuz anlamda daha fazla etkilendikleri üzerinde durulmuştur.

Aktaş Akoğlu ve Küçükkaragöz (2018) yaptığı çalışmada boşanma sonrası kadınların en çok karşılaştıkları sorunların başında ruhsal/duygusal sorunlar, ekonomik sorunlar ve çevre, toplum baskısı gelmektedir. Avrupa Komisyonu Türkiye Raporu (2015)’na göre yapılan araştırmalar sonucunda 20-64 yaş aralığında olan kadınların aktif iş yaşamına istihdam edilme oranı yıllara göre (2004-2014 yılları arası) düzenli artış göstermesine (ortalama % 0,6) rağmen, bu oran aynı yaş grubu erkeklerin istihdam edilme artış oranına göre çok düşüktür. Bu çalışmada 2014 verileri incelendiğinde kadınların istihdam edilme yüzdeleri (%31,6) erkeklerin istihdam edilme yüzdelerinin (%75) yarısından daha az olduğu görülmektedir. Aynı kıyaslamaların diğer yıllar içinde geçerli olduğu söylenebilir. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de kadınların çoğunluğunun maddi güvence yoksunluğundan kaynaklı kaygılarla aile içi şiddete maruz kalsalar dahi boşanma sürecine girmekten uzak durdukları söylenebilir. TÜİK (2011)’in yaptığı evlenme ve boşanma istatistikleri araştırmasında diğer ve bilinmeyen nedenlerle boşanmanın gerçekleştiği durumların ifade edilmemesinin kadınların maddi ve yasal güvence

yoksunluğundan kaynaklandığı ve aile içi şiddete maruz kalsalar dahi saklama eğiliminde oldukları düşünülmektedir.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Raporuna (2015) göre, 2015 yılında 303 kadının yaşamına son verilmiştir. 2015 yılında yaşamına son verilen kadınların %90 eşleri tarafından öldürülmüş olup, kadınların %50'si boşanma talebinde buldukları gerekçesiyle yaşamlarına son verilmiştir. Öldürülen kadınların %43'ü evli iken, %14'ü ise boşandıktan sonra yaşamlarına son verilmiştir. Platformun 2019 raporunda ise kadın cinayetlerinde ciddi bir artış yaşanmış ve 2019 yılında bu sayı 474 olmuştur. 2019 yılında öldürülen kadınlardan 114'ü boşanmayı istedikleri, boşanma sürecinde barışmayı reddettikleri gibi kendi yaşamlarına dair kararları neticesinde öldürüldü. Kadının Türkiye'deki son bir yılını yansıtan bu istatistikler, TÜİK'in (2011) boşanma istatistiklerinde yer alan bilinmeyen ve diğer nedenlerle boşanan kadınların gerekçe bildirmeme sebebini açıklamaktadır. Türkiye'de kadının boşanma talebinde bulunması ve boşanması kadının şiddete maruz kalması için bir gerekçe olarak görülmektedir. Türkiye'de yapılan araştırmalar sonucu istatistiklere yansıyan boşanma nedenleri verileri ile kadınların yaşadığı boşanma nedenleri arasında bir paralellik olmadığı görülmektedir.

Boşanmanın birçok sistemi birlikte etkilediği fakat özellikle bu durumdan etkilenenin kadınlar ve çocukların olduğu çok açıktır. Kadınlar bu süreçte yaşadıkları geçişlerin güçlükleri yanında bir de geleneksel anlamda ötekileştirmeye maruz kalmakta ve ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan güçlüklerle baş etmek zorunda kalmakta ve göğüslenmesi zor bir sorumluluk altına girmektedir. Kadınların boşanma süreci ve sonrasında çok büyük sorunlar yaşamasına rağmen, Kavas ve Gündüz Hoşgör (2010) özellikle kentsel bölgelerde boşanma davasını açanların çoğunluğunun kadınlar olduğunu ifade etmektedirler.

Türkiye'de evli kadına kültürel bir anlayışın uzantısı olarak sınırları geniş bir sorumluluğu kapsayan anlam atfedilmektedir. 'Yuvayı dışı kuş yapar' deyimini kültürün kadına yüklediği anlamı özetlemekte ve geleneksel yapı kadını düzen ve birlik sağlamak, ev işlerini yapmak, iletişimi kurmak, çocuk yetiştirmek gibi tüm aile içinde paylaşımlardan sorumlu tutmaktadır. Evli kadına tüm bu sorumluluğu yükleyen yapı, boşanan kadının sorumluluğunu iki kat arttırmaktadır. Boşanmış kadın olmakla birlikte kadın, artık toplum içinde öteki gösterilen, namusunu koruyamamakla suçlanan ve bu gerekçeyle öldürülen, çocuğuna sahip çıkması gereken, geçimi sağlamak zorunda kalan, toplumda kişisel ve ekonomik özgürlükten yoksun bir birey haline gelmektedir.

Tüm bu söylemler ışığında boşanan kadınların boşanma kararı alma süreçleri, boşanma süreçleri ve boşanma sonrası yaşanan deneyimler bu çalışma ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

Boşanmaya İlişkin Düzenlemeler ve Politikalar

Türkiye'de boşanma ile ilgili politikalar kadın ve çocuğun korunmasının yanında aile birliğinin sağlanması ve devamı üzerinde kurulmaktadır. Boşanma olgusunun dünyada hızlı artışı, aile olgusunun ve evliliklerin öneminde ortaya çıkan düşüş aile politikalarına zamanla daha fazla önem verilmesinde etkili olmuştur. Türkiye aile politikaları boşanma ile ailenin parçalanmasından öte ailenin sürdürülebilmesi üzerine odaklanmaktadır. Ancak tüm dünyada boşanma oralarında artışın yanında ülkemizde birçok farklı sebeplerle gençlerin evlenmeye yönelik negatif düşünceleri ya da evlenme yaşının giderek yükselmesi aile kurumu ve toplumun yapısını bir yıkıma sürüklemektedir. Bu bağlamda aile politikalarında ilk öncelik tüm ihtimalleri çözüme dahil ederek ailenin korunması şeklindedir. 2011 yılında "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu" yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve daha sonra Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adını alan bakanlık aile ve toplum hizmetleri, çocuk hizmetleri, kadının statüsü, engelli ve yaşlı hizmetleri gibi müdürlükler şeklinde planlanmış ve hizmet vermeye başlamıştır. Bakanlık olarak aile ve ailenin önemi, kadın hakları, kadının toplumdaki yeri gibi konular gündeme getirilmeye başlanmış ve bu konuda çalışmalar hız kazanmıştır.

2011 yılında bakanlığın kurulması ile aile, kadın ve çocuklara yönelik hizmetlere ağırlık kazanmıştır. 2012 yılında boşanma sürecindeki ailelerin ve çocuklarının yaşayabilecekleri temel sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik bakanlık "aile destek ve aile danışmanlık hizmetleri" kapsamında pilot uygulamalar yapmış ve bu hizmetlerin tüm Türkiye' de yaygınlaşması için çalışmalar yürütmüştür. Bakanlık bünyesinde Sosyal Hizmet Merkezleri aracılığı ve uzmanlarla yürütülen bu çalışma sonrasında çalışmayı geliştirmiş ve Aile Mahkemeleri ile işbirliği oluşturulmuş ve boşanmak için mahkemeye başvuran çiftlere yönelik "Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı Hizmeti" ortaya çıkmış ve uygulamanın ülke genelinde yaygınlaştırılması planlanmıştır. Bu çalışma da pilot uygulamanın ardından tüm illerde verilmeye başlanmıştır. Bakanlığın il müdürlükleri ve sosyal hizmet merkezlerinde görev yapan uzmanlar eşlerin ilişkilerini tekrardan gözden geçirmeleri konusunda ve boşanma öncesi, sonrası yaşanabilecek sorunlar temelinde yaşanan boşanma süreci hakkında danışmanlık vermek üzere görevlendirilmişlerdir. Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı Hizmeti ise üç temel başlık altında hizmet vermektedir. Bunlar;

- Boşanma Öncesi Danışmanlık,
- Boşanma Sürecindeki Destek ve Danışmanlık Hizmetleri ve
- Boşanma Sonrası Destek ve Danışmanlık çalışmalarıdır (AÇSHB, 2020)

Aile ve boşanma ile ilgili politikalar birtakım kanun ve düzenlemeler çerçevesinde yürütülen bir süreçtir. Kanunda belirtilen boşanma nedenleri doğrultusunda gerçekleşen boşanma süreci, eşler ve çocukların hakları, kazanımları boyutunda önemli bir sorun alanı olarak ifade edilmektedir. Arıkan (1996), boşanma öncesi ve boşanma davasının devam ettiği sürede aile birlikteliğinin korunmasının, ayrılık ve boşanma durumunda da tarafların ve çocukların hak ve çıkarlarının korunmasını önemli durum olarak ifade etmektedir.

Evlilik boşanma gibi birçok alanda kadın ve erkek eşitliği gözetilerek 2001 aralık ayında kabul edilip Ocak 2002' de yürürlüğe giren Türk Medeni Kanun'u aile hayatı, evlenme ve boşanma gibi daha birçok alanda köklü değişiklikleri getirmiştir. Bu değişikliklerden bazıları şu şekildedir:

- Kanun; "aile reisi" kavramını kaldırmış ve kadın ve çocuklara söz hakkı tanımıştır.
- Aile olarak yaşanacak yer kararı, erkeğin bir hakkı olmaktan çıkmış ve ortak karara bağlanmıştır.
- Kadının çalışmasının erkeğin iznine tabi olması kaldırılmıştır.
- Kadınlara boşanma davası açma hakkı verilmiştir.
- Evlilik sürecinde edinilmiş malların eşit paylaşılması sağlanmıştır.

Kanun, yapılan köklü değişikliklerle kadınların boşanma durumunda ekonomik olarak desteklendiği ve kadının güçlenmesine yönelik katkı sağladığı görülmektedir (Özerdem, 2010).

Türkiye' de evlenme, boşanma gibi konular 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu' na göre düzenlenir. Bu kanununun 161 – 166. maddeleri boşanmanın sebeplerini açıklamaktadır.

Medeni kanunda boşanma nedenleri şu şekilde düzenlenmiştir:

- "zina,
- hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış,

- suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme,
- terk,
- akıl hastalığı ve
- evlilik birliğinin sarsılması"dır.
- Boşanma kararı verilebilmesi için Kanunda yer verilen bu nedenlerden herhangi birisinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Ayrıca;
- anlaşmalı boşanma,
- bir boşanma davasının reddinden sonra eşlerin müşterek hayatı üç yıl süre ile kuramamaları,

ayrılık kararı verilmesini müteakip hakim tarafından verilmiş olan ayrılık kararı sonrası ortak hayatın yeniden kurulamaması" halleri de boşanma nedenleri olarak düzenlenmiştir (Oy, 2008).

Medeni kanun Madde 167'de boşanma davası açmaya hakkı olan eşin istemesi halinde boşanma ya da ayrılık isteyebileceğine ilişkin bir bilgi verilmiştir. Madde 169'da ise boşanma ve ayrılık davası açıldığında, dava sürecinde hakimin; eşlerin barınmasına, geçimine, eşlerin mallarının yönetimine ve çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri alacağı belirtilmektedir.

Medeni Kanun'un 173. maddesi boşanan kadının kişisel durumu ile ilgilidir. Bu maddede boşanma halinde kadın evlenme ile kazandığı kişisel durumunu korur ancak evlenmeden önceki soyadını yeniden alır şeklinde bir ifade yer almaktadır. Maddenin devamında kadınlar için bir düzenleme de yer almaktadır: bu düzenlemede kadının, boşandığı kocasının soyadını kullanmasının kendisi için bir menfaat sağlaması ve bu durumun kocasına zarar vermemesi durumunda hakim kocasının soyadını kullanmasına izin verebilir denmektedir.

Medeni Kanun'un 174. 175. ve 176. maddeleri boşanmada tazminat ve nafaka hakkındadır. Kanunun 174. maddesinde boşanma dolayısıyla zarar gören tarafın diğer taraftan maddi ve manevi tazminat istemesi hakkı ele alınmıştır. 175. maddede ise boşanma sonucu yoksul duruma gelen taraf kusur bakımından diğerinden daha ağır bir düzeyde olmadığı takdirde geçimini sağlayacak ve karşı tarafın mali gücü ile orantılı olarak süresiz nafaka isteyebilmesini ifade etmektedir. Kanunun 176. maddesi tazminat ve nafakanın ödeme biçimi üzerindedir.

Türk Medeni Kanun' da yapılan köklü değişiklikler sonrasında "4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun", 18.01.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Aile mahkemeleri aile hukukundan dava ve işleri görmek için kurulmuş mahkemeler olarak faaliyete geçmiştir (Cılga, 2008). Aile mahkemelerinin kurulması ile boşanma davalarında alanında uzman meslek elemanları görev almaya başlamıştır. Boşanma davalarında tarafların ve çocukların durumu göz önünde bulundurulmuş, aile mahkemesi hakimi, uzmanların aile üyeleri ve çocuklarla görüşmelerinin ve inceleme raporlarının düzenlenmesinin uygunluğu üzerinde durmuştur.

Aile hayatına yönelik kanunlardan biri olan "4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun" da kusurlu eşin, diğer eş ve çocuklara yönelik olumsuz davranışlarda bulunmaması, ev veya iş yerlerine yaklaştırılmaması, aile bireylerinin eşyalarına zarar vermemesi, aile bireylerini rahatsız etmemesi gibi tedbirlerin uygulanabileceği yer almaktadır.

Not

Yazar tarafından herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Yazar Hakkında

Semih SÜTÇÜ. Araştırma Görevlisi olarak

Kaynakça

Abalı, S. (2006). Boşanmak İçin Başvuran Kadınların Evlilikteki Cinsel Yaşamlarını Boşanma Nedeni Olarak Görme Durumları. Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Aile Araştırma Kurumu. (1995). Aile içi şiddetin sebep ve sonuçları. AAK Yayınları: Ankara.

AÇSHB (2020). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Erişim Adresi:

<https://ailevecalisma.gov.tr/athgm/uygulamalar/aile-danismanligi-hizmeti/> Erişim Tarihi: 10.03.2020.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2009). Boşanma Nedenleri Araştırması. Ankara.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2014). Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler ve Öneriler. Araştırma ve Sosyal Politika Serisi, 7.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı(ASPB). (2016). Erişim Adresi: <http://ailetoplum.aile.gov.tr/uygulamalar/aile-ve-bosanma-sureci-danismanligi> Erişim Tarihi:24.02.2016

Akgül Sarpkaya, O. (2012). Boşanmış kadınların yaşam deneyimlerine sosyolojik bakış. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi. 15(2), 29-50.

Aktaş Akoğlu, Ö ve Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklerle ilişkin bir araştırma: İzmir ili örneği. Toplum ve Sosyal Hizmet, 29(1), 153-172.

Alptekin, K. (2011). Düzce il merkezindeki boşanmalar üzerine bir çalışma. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 22(2): 37-62.

Arıkan, Ç. (1996). Halkın Boşanmaya ilişkin Tutumları Araştırması. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Bilim Serisi: 96, Ankara.

Arın, C. (1996). Kadına yönelik şiddet. Cogito, 6(7); 305-312.

Avrupa Komisyonu. (2015). Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Ekonomik Ve Sosyal Komiteye ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bildirim: AB Genişleme Stratejisi Komisyon Çalışma Dokümanı 2015 Yılı Türkiye Raporu.

Aydın, O. (2009). Boşanma Sürecinde Velayet İle İlgili Anlaşmazlık Yaşayan Ebeveynlerin Çocuklarına İlişkin Düşünceleri Ve Çocukların Boşanmaya Uyum Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Aydın, O. ve Baran, G. (2010). Toplumsal değişme sürecinde evlenme ve boşanma. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 21 (2), 117-126.

Baydur, E. ve Ertem, B. (2006). Kadına yönelik evlilik içi şiddetin hukuki boyutları-ceza kanunu, medeni kanun ve ailenin korunmasına dair kanun kapsamında bir inceleme. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 65, 89-118.

Beştepe, E., Erbek, E., Saatçioğlu, Ö., Akar Özmen, H. ve Eradamlar, N. (2010). Psikiyatrik yardım talebi olan, olmayan ve boşanma aşamasındaki çiftler arasında cinsiyet yönünden uyum, problem çözme becerisi, boyun eğici davranış ve öfke tutumunun karşılaştırılması. Nöropsikoloji Arşivi, 47, 15-22.

Bohannon, P. (1970). The Six Stations of Divorce. Divorce and After. The Haworth Press.

Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç. S. ve Sanıyaman, S. (2015). Çiçeklerin kaderi: Türkiye'de kadınların erken evliliği üzerine nitel bir araştırma. Bilig, 73, 63-98.

Carr, A. (2000). Family Therapy- Concepts, Process and Practice. Second Edition, England.

Carter, B. ve McGoldrick, M. (1999). The Expanded Family Life Cycle- Individual, Family and Social Perspectives. USA: Allyn and Bacon.

Cılga, İ. (2008). Aile Mahkemelerinde Çalışma Yöntemi. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları.

Coontz, S. (2006). The origins of modern divorce. Family Process, 46 (1), 7-16.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2015). <http://www.csgeb.gov.tr/home/Contents/Istatistikler/AsgariUcret>. (Erişim Tarihi: 21.07.2016).

Çelen, M. (2013). Türkiye'de Boşanma Olgusu Ve Boşanma Çeşitleri. <http://docplayer.biz.tr/1698613-Turkiye-de-bosanma-olgusu-ve-bosanma-cesitleri-1-mehmet-celen-10-04-2011-islam-hukuku-uzmani.html>. (Erişim Tarihi: 24.02.2016).

Demirci, Ş., Günaydın, İ. G., Doğan, K. D., Aynacı, Y. (2005). Konya ilindeki boşanmaların retrospektif değerlendirilmesi. Adli Tıp Dergisi, 19 (1), 22-28.

Demircioğlu, N. S. (2000). Boşanmanın, Çalışan Kadının Statüsü ve Cinsiyet Rolü Üzerine Etkisi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.

Demirkan Y, S., Ersöz, G, A., Şen, B, R., Ertekin, E., Sezgin, Ö., Turğut, A. M.,

Şehitoğlu N. (2009). Boşanma Nedenleri Araştırması. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını.

Dişsiz, M., Hotun Şahin, N., (2008). Evrensel bir kadın sağlığı sorunu: kadına yönelik şiddet. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 1 (1), 50-58.

Doğan, C. (1998). Türkiye'de boşanma sorununun sosyolojik ve istatistiki açıdan değerlendirilmesi. Sosyoloji Konferansları Dergisi, 25, 59-69.

Duyan, V. (2003). Sosyal hizmetin rol ve işlevleri, Toplum ve Sosyal Hizmet, 14(2), 1-22.

Erbay, E., Akgül Gök, F. ve Yüceer Kardeş, T. (2015). Aile mahkemelerine başvuran ve boşanma sürecinde olan ailelerin problem çözme becerilerinin incelenmesi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 19(1), 139-154.

Erbek, E., Eradamlar, N., Beştepe, E., Akar, H., Alpkan, L. (2004). Kadına yönelik fiziksel ve cinsel şiddet: Üç grup evli çiftte karşılaştırmalı bir çalışma. Düşünen Adam, 17(4), 196-204.

Ergöçmen Akadlı, B., Üner, S., Abbasoğlu, A., Gökçen, C. (2009). Kadınların Aile İçi Şiddetle Mücadelesi- Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayını.

Erikson, E. H. (1984). İnsanın Sekiz Çağı. (çev. Bedirhan Üstün-Vedat Şar). Ankara: Toplum Yayınları.

Erok, M. (2013). İlişkilere İlişkin Bilişsel Çarpıtmalar, İlişkiye Dair İnançlar, Kişilerarası Öfke, Kişilerarası İlişkiler, Problem Çözme Ve Evlilik Çatışması. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ersevim, İ. (2008). Aile Tedavisi Örnekleriyle Türleri, Felsefesi ve Terapisi (1. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.

Eurostat (2015). Erişim Adresi: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics Erişim Tarihi: 22.04.2016

Eurostat (2020). Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics#Fewer_marriages.2C_more_divorces Erişim Tarihi: 14.03.2020

Güler, N., Tel, H. ve Özkan Tuncay, F. (2005). Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 27 (2), 51-56.

Hawkins, D. N. (2005). Unhappily ever after: Effects of long term, low quality marriages on well-being. Social Forces, 84(1), 445-465.

Hatemi, H. ve Rona, S. (1993). Aile Hukuku. İstanbul: Filiz Yayınevi.

Hortaçsu, N. (1991a). İnsan İlişkileri. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Hortaçsu, N. (1991b). Aile/Evlilik-Boşanma. Aile ve Toplum Dergisi, 1(1), 35-41.

İşmen Gazioğlu, E. (2011). Aile Yaşam Döngüsü. H. Yavuzer (Ed.). Evlilik Okulu. 7. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Raporu. (2015). Erişim Adresi: <http://kadincinayetlerininidurduracagiz.net/veriler/2551/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2015-yili-raporu>. Erişim Tarihi: 14.02.2015

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Raporu. (2020). Erişim Adresi: <http://kadincinayetlerininidurduracagiz.net/veriler/2889/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2019-raporu> Erişim Tarihi: 14.03.2020

Karasar, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın.

- Karınca, E. (2011). Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. Ankara Barosu Yayını: Ankara.
- Karney, B. R. ve Bradbury, T. N. (1995). The Longitudinal course of marital quality and stability. *Psychological Bulletin*, 3(4), 118-125.
- Kavas, S. ve Gündüz Hoşgör, A. (2010). Divorce and family change revisited: professional women's divorce experience in Turkey. *Demografia*, 53(5), 102-126.
- Kayhan, Y. ve Yazıcıoğlu, Ü. (2007). Aile Yapısı ve Özellikleri. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Koşar, N. G. (1992). Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı. Ankara.
- Miley, K. K., O'Melia, M. W. ve DuBois, B. L. (1998). *Generalist Social Work Practice: An Empowering Approach*. USA: Allyn and Bacon.
- Morgan, C.T. (1999). Psikolojiye Giriş. (Çev. Sirel Karakaş Ve Rükzan Eski). Eğitim Kitapevi Yayınları.
- Oy, O. (2008). Boşanma. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5 (2), 140-161.
- Özdemir, P. (2013). Boşanma Sürecindeki Çiftlerin Sorun Çözme Becerilerinin İncelenmesi (Ordu İli Örneği). Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi. Yüksek Lisans Tezi.
- Özerdem, F. (2010). Avrupa Birliği sosyal politikası ve Türkiye'nin uyumu. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 1(1), 17-27.
- Öztürk, Ö. (2010). Genel Boşanma Sebepleri. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Öztürk, E. (2014). Türkiye'de aile, şiddet ve kadın sığınmaevleri. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, 3(7), 39-55.
- Page, A. Z. ve İnce, M. (2008). Aile içi şiddet konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 81-94.
- Sağiroğlu, Ş. M. (2009). Neden Boşandılar. İstanbul: Talent Yayınları
- Solmuş, T. (2011). Çift, Evlilik ve Aile Terapisi. Doruk Yayıncılık:İstanbul.
- Sucu, İ. (2007). Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Toplumsal Kabulleri (Sakarya İli Örneği). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Şen, B. (2013). Boşanma Süreci ve Arabuluculuğu. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Şen, B. (2015). Boşanma Arabuluculuğu (1. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şendil, G. ve Kızıldağ, Ö. (2005). Evlilik Çatışması ve Çocuk (1. Baskı). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Şentürk, Ü. (2008). Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Aile ve Toplum*, 10(4), 7-31.

Şimsek, S. (1995). Ekonomik refahın batı toplumu üzerindeki erozyon etkisi. *Yeni Türkiye Dergisi*, 6, 193-197.

Türk Medeni Kanunu (2001). Madde 167. Erişim Adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (Erişim Tarihi: 28.02.2016).

Türkiye İstatistik Kurumu. (2011). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2011. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Yayını.

Türkiye İstatistik Kurumu (2014). Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18628>. (Erişim Tarihi: 21.07.2016).

Türkiye İstatistik Kurumu. (2015a). Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>. (Erişim Tarihi:29.07.2015).

Türkiye İstatistik Kurumu. (2015b). Erişim Adresi: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/medas/?kn=112&locale=tr> (Erişim Tarihi:30.07.2015).

Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33708> Erişim Tarihi: 10.03.2020

Uçan, Ö. (2007). Boşanma Sürecinde Kriz Merkezine Başvuran Kadınların Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri*, 10, 38-45.

Uçar, O. (2011). İzmir Aile Mahkemelerinde Boşanma Davası Görülen Kadınların Eş Şiddetine Maruz Kalma Durumu. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

WAVE. (2016). Kadına Yönelik Şiddet Karşılaştırmalı Raporu: İtalya, İspanya ve Türkiye.

World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü), (2002). World report on violence and health. Geneva.

Yetim, D. (2008). Edirne Şehir Merkezinde Kadınlara Yönelik Şiddet Sıklığı Ve Etkileyen Faktörler. Uzmanlık Tezi. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı.

Yörükoğlu, A. (2000). Değişen toplumda aile ve çocuk. İstanbul: Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2003). Çocuk ruh sağlığı: Çocuğun kişilik gelişimi, eğitimi ve ruhsal sorunları. İstanbul: Özgür Yayınları.